

Ders 10 Кыргыз Тилинде Сырдык Сөздөр

(Kırgız Türkçesinde Ünlemler)

İnsanın iç duygularını ve erklik yaklaşımını belirten kelimelere ünlemler denir. Şekil olarak ünlemlerin özelliği, ekle veya başka kelime türlerinden yapılmayıştır. Fakat bazı kelimeler esas anlamını kaybetmek suretiyle ünlem kategorisine geçmiş olabilirler. Onların yeni kelime yapımından da fazla rolü yoktur. Sadece hayvanlara yönelik kullanılan ünlemlerden yine onlara yönelik fiillerin yapıldığı görülür:

кыруу-кыруу-кыруула-

тү-тү - түтүлө-

бөпү-бөпү – бөпүлө-

айдак-айдак – айдакта-

чой-чой – чойчойло-

Günlük hayatta kullanılan ünlemlerin bazılarında da filler yapıldığı görülür:

Ураа! -Ураала-

Кокуй! – кокуйла-

Ойбой! – ойбойло-

Айкай! – айкайла- vb.

Ünlemler cümle yapısında söz dizimine göre başka cümle öğeleri ile bağlantı kurmazlar ve cümle ögesi olamazlar. Onlar diğer kelimelerden belirli bir duraklama ile ayrılırlar. Ünlemlerin katıldığı cümlede ifade edilen fikre yönelik konuşanın yaklaşımı belirtilğinden, ya soru ya ünlem cümlesi olur. Ünlemler cümlede temel ve yan öğeler olmaz, bu yönüyle ünlemler cümleler adlandırma cümlelerine benziyorlar.

Сырдык сөздөрдүн жасалышына карай бөлүнүшү

Ünlemler yapılış özelliklerine göre: 1. Kök

2. Türemiş

Kök halinde olanlar, aynı zamanda insanlığın ilk devirlerinde ilkel insanların çıkardıkları farklı seslerden oluşuyor: ax!, a!, ox!, ox!, эх!, ай!, я!, түү!, ва-ай!, пай-пай! vb.

Türemişler ise anlamlı sözlerin keni anlamı kayması ya da yitirilmesi sonucunda onlara bası eklerin eklenmesi ile meydana gelmişlerdir: жаша!, баракелде!, кашайгыр!, бали!, тугөнгүр!, сонун!, капырай! vb.

Сырдык сөздөрдүн маанисине жараша бөлүнүшү

Сырдык сөздөрдүн маанисине жараша:

1. Сезимди билдирүүчү сырдык сөздөр
2. Эрки билдирүүчү сырдык сөздөр
3. Турмуш-тиричиликте колдонуучу сырдык сөздөр деп бөлүнүшөт.

Көнүгүүлөр

1. Metni Türkçeye çeviriniz. Ünlemlerin işleyişini anlatınız

Андан ары баратып Кемелге жолуктум. Бир бурчта китептерин жайып алып сатып турат. Ушу мен сурасам бербеген китептерин. Азыр эмнеге алайын. “Алсаң” – деп жалдырайт. “Китебиң өзүңө буюрсун” дедим да, машинамы чач ызгытып өтүп кеттим.

“Темир! Темир! деп эле кыйкырган бирөө бар. Ким болду деп кайрылып карайын дегенче ойгонуп кеттим. Көрсө, апам түрткүлөп жатыптыр.

-Тур, балам, экзаменден өтпөй калганыңды атаң билип алыптыр. Кемел айткан экен. Факультетине барып, Муталибовдон чын-бышыгын сураптыр. Ал да туура дептир. Ишинен телефон чалды. Сени дароо келсин, -деди.

Мына ушундай болмок! Бая күнү эле апам “атаңан жашырба” дегенде эле айтып салсам болмок экен. Сени элеби Кемел, шашпа! Досуна кыянат кылган эмне экенин сага көрсөтөм.

2. Öğrendiğiniz Kırgızca ünlemler ile 10 cümle kurunuz.

Kaynaklar

Abduldayev E., Azırkı kыргыз tili. Bışkek, 1998.

Asanaliev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kыskaça oçerki, Frunze, 1964.

Bartold V.V., Kirgızı.- Soçineniya. M., 1963, T.2, Çast I., s.509-510.

Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıkı. Moskova, 1960.

Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıkı. Frunze, 1947.

Batmanov İ.A., Sovremenniy kirgizskiy yazık. Frunze, 1963.

Baytur A., Kыргыз tarihının leksiyaları. Bışkek, 1992.

Biçurin N.Y. Sobraniya soçineniy o narodah, obitavřih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L., 1950.

Cumakunova, G. (2002). “Kыргыз Türkçesi”. Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırgızca Sözlük. Bışkek: Manas Üniversitesi Yayınları.- 1000s.

Cumakunova, G. (1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kыrgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Bařk. Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G. (1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İřl. Bařk. Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G. (2001). Engin Köseođlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İřl. Bařk. Yay. 1-88.

Cumakunova, G. (2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İřl. Bařk. Yay. 1-136.

Cusupakmatov L., Otnoşeniye kirgizskogo yazıka k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze,1983.
Çorotegin T.K., Moldokasimov K.S., Kirgızdardın cana Kirgızstandın tarıhı. Bişkek,2000.
Direnkova N.P., Grammatika şorskogo yazıka. Moskva,1979.
Grammatika hakasskogo yazıka. Moskva, 1975.
Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative description of the Easternmost turkic language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.
İshakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıka. Moskva,1961.
Karayev O., Vostoçniye avtorı o kirgızah. Bişkek,1994.
Kirgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.
Malov S.E. Drevniye i noviye tyurkskiye yazıki.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva,1952.
Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze,1956.
Malov S.E., Yazık celtih uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata,1957.
Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Tekstı i perevodı.M.-L., 1952.
Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıki mira: Tyurkskiye yazıki.-Bişkek,1997,s.286-289.
Tınıstanov K.,Kirgız tili. T.I-II, İstambul,1998.
Tenişev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bişkek,1997.
Tenişev E.R., O dialektah uygurskogo yazıka Sinszyana.- Tyurkologičeskiye issledovaniya. M.-L.,1963.
Tenişev E.R., O yazıke kirgızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya,1966, No 7, s.88-95.
Tenişev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıka. M.,1976.
Tekin T., Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi.C.5,sayı 13,1990. S.141-168.
Yunusaliyev B.M.,Kirgız dialektologiyası, Frunze,1971.
Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıka.-Voprosı yazıkoznaniya,1955, N 2, s.30-41.